

БАТЛАВ
БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН
ЯАМНЫ ТӨРИЙН НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГЫН
АЛБАН ҮҮРЭГДЭГЧ
.....С.ЦОГТГЭРЭЛ

2024 оны 6 сарын 10 өдөр

**ХАДЛАН ТЭЖЭЭЛИЙН НӨӨЦ, ХАНГАМЖИЙГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ, ЧАНАРЫГ
САЙЖРУУЛАХ, БЭЛЧЭЭРИЙН АЧААЛЛЫГ БУУРУУЛАХ ҮЗҮҮЛЭХ СУРГАЛТ ЗОХИОН
БАЙГУУЛАХ АЖЛЫН ДААЛГАВАР**

2024 оны 06 дугаар сарын 10 ны өдөр

Улаанбаатар хот

1	Үндэслэл	<p>Даян дэлхийн байгаль орчны сангийн буцалтгүй тусламжийн санхүүжилтээр Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн газартай хамтран "Монголын унаган байгалийн хүлцэл, тогтворжилтыг хангах нь" МОН/19/301 төслийг зорилтот газар нутаг болох Тарвагатайн нуруу (Завхан аймгийн Их-Уул, Тосонцэнгэл сум), Бөхөн шарын нуруу (Архангай аймгийн Батцэнгэл, Өлзийт, Хайрхан, Эрдэнэмандал сум), Улаан шалын хоолой, Зармангийн говь (Баянхонгор аймгийн Баян-Өндөр, Баянцагаан, Баацагаан, Шинэжинст, Говь-Алтай аймгийн Цогт, Чандмань, Эрдэнэ сумдад) зэрэг экосистемийн хувьд ялгаатай бүсүүдэд 2019 оноос эхлэн хэрэгжүүлж байна.</p> <p>Өнөөдрийн байдлаар манай улсад бэлчээрийн газрын 65 орчим хувь нь доройтолд орж мал бэлчээрээс идэх өвс тэжээлийн хэмжээ бараг 2 дахин багассан. Үүнээс шалтгаалан хонины амьдын жин 1-2 кг, үхрийнх 30 кг, богийн гулуузны жин 13,9%-иар буурч байгааг мэргэжлийн байгууллага тогтоосон бөгөөд улмаар 2040 он гэхэд уур амьсгалын өөрчлөлтийн хавсарсан нөлөөгөөр 0.8-2.2 кг хүртэл буурах төлөвтэй байна. Ийнхүү малын тэжээлийн дутагдлаас үүдэлтэй малын ашиг шим буурч байгаа нь бэлчээрийн даац, ачааллыг хэтрүүлэхээс гадна экспортын зах зээлд Монгол малын махны үнэлгээ унах нэг нөхцөл болж малчин өрхийн орлогод сөрөг нөлөө үзүүлж байна.</p> <p>Орон нутгийн нөхцөлд малчид мал сүргийнхээ тэжээлийн хангамжийг сайжруулахын тулд бэлчээрийн ургац, даацыг нэмэгдүүлэх, тэжээл бэлтгэлийн бүх төрөл (хадлан, гар тэжээл, эрдэс тэжээл, сувиллын тэжээл) дээр нэмэгдүүлэх гэсэн 2 үндсэн арга хэмжээг бүлгээрээ хамтран хэрэгжүүлэх талаар малчдын бүлгийн 5 жилийн цогц төлөвлөгөөнд төслийн бэлчээрийн менежментийн гэрээт байгууллага Бодлого судлалын төвөөс зөвлөмж болгон тусгасан. Ингэснээр орон нутагт хадлан, тэжээлийн нөөц хангамжийг нэмэгдүүлэх, чанарыг сайжруулах, бэлчээрийн ачааллыг бууруулах улмаар бэлчээрийн Монгол малын ашиг шим, тэсвэрт чанарыг сайжруулах, ган зудын эрсдлийг багасгах, малчдын өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой.</p>
---	----------	--

2	Зорилго	Төслийн зорилтот Хангайн бүсийн Архангай, Завхан аймгийн 6 сумдын төсөлд хамрагдсан малчны бүлгүүдэд бууцны хөлд ногоон тэжээл тариалах, хадлангийн газрыг хашиж, бордох аргаар суурь, бүлгийн хадлан бий болгох, нүхэн болон саванд дарш, гар тэжээл бэлтгэх арга технологи, сайн туршлагауудыг нэвтрүүлэх үзүүлэх сургалтыг зохион байгуулж, шаардлагатай хэрэглэгдэхүүн болон багаж төхөөрөмжөөр хангах ажлыг хийж гүйцэтгэнэ.
3	Зорилт	<ul style="list-style-type: none"> • Орон нутагт хадлан, тэжээлийн нөөц хангамжийг нэмэгдүүлэх, чанарыг сайжруулах • Бэлчээрийн ачааллыг бууруулах, малчдын өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх • Бэлчээрийн Монгол малын ашиг шим, тэсвэрт чанарыг сайжруулах, ган зудын эрсдлийг багасгах
	Ажил гүйцэтгэх хугацаа	Ажлыг гэрээ байгуулсан өдрөөс хойш 6 сарын хугацаанд хийж гүйцэтгэнэ.
4	Гүйцэтгэх ажил	<p>Төслийн зорилтот сумдын захиргаа, мал аж ахуйн мэргэжилтэн, малчдын бүлгүүдэд дараах үзүүлэх (практик) сургалтыг зохион байгуулж, шаардлагатай сургалтын хэрэглэгдэхүүн болон багаж хэрэгслийг нийлүүлэн туршилт, нэвтрүүлэлтийн ажлыг хамтран хийж гүйцэтгэнэ. Үүнд:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бууцны хөлд ногоон тэжээл тариалах /Хавсрал-2/ 2. Зориулалтын талбайд ногоон тэжээл тариалж, бордох аргаар суурь, бүлгийн хадлан бий болгох /Хавсрал-2/ 3. Нүхэн болон саванд дарш, гар тэжээл бэлтгэх арга технологи, сайн туршлагауудыг нэвтрүүлэхэд шаардлагатай багаж, тоног төхөөрөмж нийлүүлэх /Хавсрал-2/ <ul style="list-style-type: none"> • Малчдын бүлэгт дээрх аргуудаас нэвтрүүлж ашиглахад тохиромжтой, сайн үр дүн өгөх арга технологийн талаар мэдээлэл танилцуулга өгөх, практик сургалт хийх. • Хадлан, тэжээлийн нөөц, чанарыг сайжруулах арга технологийг нэвтрүүлэхэд шаардагдах багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, материалыг худалдан авч бэлтгэх, тээвэрлэж хүргэх, ашиглалт, хамгаалалтыг зааж сургах • Хадлан, тэжээлийн нөөц, чанарыг сайжруулах арга технологийг нэвтрүүлэх ажлыг хийж гүйцэтгэх, зааж сургах, малчдад бууцны хөлд тэжээл тарих болон хадлан бордох гарын авлага бэлтгэж өгөх • Сургалтанд хамрагдсан малчдаас сургалтын дараа бэлтгэсэн дарш, бууцны хөлд тарьж хураан авсан тэжээл, хадлангийн мэдээллийг авч нэгтгэн тайлагнах
5	Хамрах газар нутаг	Архангай аймгийн Өлзийт, Хайрхан, Эрдэнэмандал, Батцэнгэл, Завхан аймгийн Тосонцэнгэл, Их-Уул сумын 40-өөс доошгүй малчны бүлэг хамрагдана

6	<p>Ажил гүйцэтгэх хугацаа, тайлангийн бүрдэл, зохион байгуулалт</p>	<p>Эхлэх хугацаа: 2024 оны 06 дугаар сарын 20-ны өдөр Дуусах хугацаа: 2024 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр</p> <p>Эхлэлийн тайлан: Гэрээ байгуулснаас хойш ажлын 15 хоногт эхлэлийн тайланг ТХН-д өгснөөр санхүүжилтийн 30% олгогдоно.</p> <p>Эхлэлийн тайланд: Сургалт, туршилтын ажлын төлөвлөгөө:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сургалт, туршилтын ажлын сэдэв, агуулга, төлөвлөгөө, хуваарь, арга зүй • Сургалт, туршилтын ажлын материал, хэрэглэгдэхүүний мэдээлэл • Оролцогчдын мэдээлэл <p>Явцын тайлан: Гэрээ байгуулснаас хойш ажлын 30 хоногт явцын тайланг ТХН-д өгснөөр санхүүжилтийн 50% олгогдоно.</p> <p>Явцын тайланд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Шаардлагатай материал худалдан авах захиалга хийсэн баримт • Сургалтын хэрэглэгдэхүүн бэлтгэл хангасан тухай баримт <p>Эцсийн тайланг 2023 оны 12-р сарын 1-нд хэвлэмэл болон файл хэлбэрээр ТХН-д өгснөөр санхүүжилтийн 20% олгогдоно. Эцсийн тайланд:</p> <p>Үзүүлэх сургалтын үр дүн:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сургалтын үйл явц, үр дүн • Сургалтанд хамрагдсан оролцогчдын зураг, бичлэг, хаяг, сэтгэгдэл /сум бүрээс 1 хүн/ • Сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага, сургалтын үеийн зураг • Сургалтанд оролцогчдын бүртгэл /ТХН-ээс өгсөн маягтын дагуу эксел файлыг бөглөж, оролцогчид гарын үсэг зурсан баримтын хамт төсөлд өгснөөр төлбөр тооцоо бүрэн хийгдэнэ/, • Сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг малчдын бүлэгт хүлээлгэн өгсөн баримт /ТХН-ээс өгсөн маягтын дагуу хүлээлгэн өгч гарын үсэг зуруулж хавсаргана/ • Сургалтын гарын авлага <p>Сургалт, туршилтын ажлаас олж авсан мэдлэг, мэдээллийг хэрэглээнд нэвтрүүлсэн байдал, дүн мэдээ</p>
8	<p>Ажил гүйцэтгэх багт тавих шалгуур</p>	<p>Ажил гүйцэтгэгч баг нь ажлын даалгавартай дүйцэхүйц төсөл хөтөлбөр тухайлбал мал аж ахуйн менежмент, тэжээллэг чанар, тэжээл бэлтгэх орчин үеийн технологийг сумын хэмжээнд малчдад нэвтрүүлж, тухайн сум, малчидтай хамтран хэрэгжүүлж байсан туршлагатай, мэргэшсэн мэргэжлийн хуулийн этгээд байх;</p> <p><u>Байгууллагад тавигдах шаардлага:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Гүйцэтгэгч байгууллага нь 3-аас доошгүй жил хөдөө аж ахуй, МАА-н бэлчээр, тэжээл үйлдвэрлэлийн чиглэлд ажилласан туршлагатай байх ба 5-аас доошгүй тооны орон тооны болон гэрээт мэргэжилтэн, зөвлөхүүдтэй байх; • Энэ туршлагаа сүүлийн 3 жилд 2-оос доошгүй удаа амжилттай гэрээгээр гүйцэтгэсэнийг гэрчлэх баримт нотолгоотой байх;

		<ul style="list-style-type: none"> • Зөвлөх үйлчилгээний өдөр тутмын ажил болон тус ажлыг хянан хариуцан ажиллах багийн ахлагчтай байх; • Мэргэшсэн мэргэжлийн баг хамт олон тодорхой сургалт явуулах, хадан, тэжээл үйлдвэрлэлийн талаар сайн мэдлэгтэй байх; • Төрийн, төрийн бус, хувийн хэвшлийн байгууллага, малчидтай хамтран ажиллаж, чадавхижуулах туршлагатай; • Тогтоосон хугацаандаа өндөр зохион байгуулалттай ажиллах, ачаалал даах чадвартай, олон ажлыг зэрэг удирдах чадвартай байх; <p>Ашигт бактерийн гаралтай, байгаль орчинд ээлтэй органик бордоо ашиглаж доройтсон бэлчээр, хадланг сайжруулах, ногоон тэжээл тариалж жилд хоёр удаа ургац авах болон халгай, шарилж, лууль, цахилдаг, хиаг г.м орон нутагт олдоц арви ихтэй даршлагддаггүй болон муу даршлагддаг ургамлуудаар сайн чанарын дарш бэлтгэх шинэ технологи туршин нэвтрүүлсэн бол давуу талт болно.</p> <p><u>Гүйцэтгэх багт тавигдах шаардлага:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Багийн бүрэлдэхүүнд дараах мэргэжилтнүүд байна. Үүнд: <ul style="list-style-type: none"> - Багийн ахлагч-1 - Сургагч багш/Малзүйч, Бэлчээр тэжээлийн мэргэжилтэн-4-өөс доошгүй • Багийн ахлагч нь малчдад өвс тэжээл бэлтгэх технологийн сургалт зохион байгуулж байсан 15-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай байх; Докторын (Ph.D) зэрэгтэй байх, мал аж ахуйн менежмент, түүний дотор тэжээлийн чиглэлээр 10-аас дээш жил ажилласан туршлагатай байх; Мал аж ахуй, малын тэжээлийн чиглэлийн 3-аас багагүй төсөл, хөтөлбөрийг үр дүнтэй, амжилттай удирдаж байсан туршлагатай, Багийн гишүүдийг удирдах, захиалагчтай холбогдох талуудтай мэргэжлийн харилцаа тогтоох чадвартай; Бичгийн болон ярианы англи хэлтэй бол давуу талтай, • Багийн гишүүд нь Мал аж ахуй, малын тэжээлийн чиглэлээр 10-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай; Сургагч багш нар багадаа 2 ижил төстэй ажил, сургалтын туршлагатай байх; Малчдад өвс тэжээл бэлтгэх, тэжээлийн нөөц, чанар, хангамжийг сайжруулах арга технологийг нэвтрүүлэх туршлагатай сургагч багш байх; Малын төрөл бүрийн тэжээл бэлтгэх, орон нутгийн малчдын бүлгүүдтэй хамтран ажиллах сайн мэдлэг/туршлагатай байх.
	<p>Хүрэх үр дүн</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Архангай аймгийн Өлзийт, Хайрхан, Эрдэнэмандал, Батцэнгэл сум тус бүрт 10 га буюу нийт 40 га хашаалсан талбайд малын тэжээлийг ургамал тариалж, бордон хадлан тэжээлийн нөөц, чанарыг сайжруулах арга технологид суралцсан байна. • Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сумын нутагт 3 га талбайг шинээр хашиж хамгаалан малын тэжээлийн ургамал тариалж, бордон хадлан тэжээлийн нөөц, чанарыг сайжруулах арга технологид суралцсан байна.

		<ul style="list-style-type: none"> Архангай аймгийн 4 сум, Завхан аймгийн Их-Уул сумын нийт 50 орчим малчдын бүлэг/ойн нөхөрлөлийн 200 гаруй малчин өрхөд бууцны хөлд ногоон тэжээл тариалж, хураах, даршлах хадгалах арга технологид суралцсан байна. Хадлан, тэжээлийн нөөц, чанарыг сайжруулах арга технологийг нийт 250-аас доошгүй малчид суралцсан байна Хадлангийн хашаа болон дарш, тэжээл бэлтгэх багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг малчдын бүлгүүдэд акт үйлдэн хүлээлгэж өгнө. Хадлангийн газар бордох, бууцны хөлд ногоон тэжээл тариалах, нүхэнд болон саванд дарш хийх технологийн гарын авлага бэлтгэж малчид, орон нутгийн мэргэжилтнүүдэд хүлээлгэн өгсөн байна. <p>Сургалтанд хамрагдсан малчдаас сургалтын дараа бэлтгэсэн дарш, бууцны хөлд тарьж хураан авсан тэжээл, хадлангийн мэдээллийг авч тайланд тусгасан байна.</p>
9	Мэдээллийн нууцлал ба үр дүн	Зөвлөх үйлчилгээний ажлын хүрээнд боловсруулсан судалгаа, төлөвлөгөө, тайлан зэрэг баримт бичиг нь захиалагч талын өмч байна.
10	Захиалагч байгууллага	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас хэрэгжүүлж буй “Монголын унаган байгалийн хүлцэл, тогтворжилтыг хангах нь” төсөл
11	Гүйцэтгэх ажлын төсөв	Энэхүү ажлыг гүйцэтгэх нийт зардал 33,600,000 (Гучин гурван сая зургаан зуун мянган) төгрөг болно. Үүнд ажил гүйцэтгэгчийн ажлын хөлс, ногдох аливаа татвар, хураамж, шимтгэл бүгд багтана.

Танилцсан:

Байгалийн нөөцийн бодлого зохицуулалтын газрын дарга,
төслийн захирал

Ц.Уранчимэг

Хянасан:

“Монголын Унаган Байгалийн Хүлцэл, Тогтворжилтыг Хангах нь”
төслийн үндэсний зохицуулагч

Б.Эрдэнэбилэг

Боловсруулсан:

“Монголын Унаган Байгалийн Хүлцэл, Тогтворжилтыг хангах нь”
төслийн ажилтан

Т.Энэрэл

Шалгаруулах үзүүлэлтүүд

Шалгуур	Оноо
Техникийн шалгуур 1: Байгууллагын үнэлгээ	30
<ul style="list-style-type: none"> Мал аж ахуй, малын тэжээл тэжээллэг, үржил, малыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах, зах зээлд холбох чиглэлээр судалгаа шинжилгээний ажил хийж гүйцэтгэдэг эрх бүхий төрийн болон төрийн бус байгууллага байх; Дээрх чиглэлээр орон нутгийн холбогдох байгууллага, малчдыг оролцуулан туршилт, судалгааны ажлыг амжилттай хийж гүйцэтгэж байсан туршлагатай байх; Төрийн болон ТББ байгууллагууд, хувийн хэвшил, малчидтай хамтран ажиллаж, эдгээр байгууллага, хувь хүмүүсийн чадавхийг орон нутагт бий болгож бэхжүүлсэн туршлагатай; 	15
<ul style="list-style-type: none"> Ижил төстэй хоёроос цөөнгүй ажлыг амжилттай гүйцэтгэсэн байх; 	15
Техникийн шалгуур 2: Судалгааны багийн үнэлгээ	40
<p>Судалгааны багийн ахлагч-1:</p> <ul style="list-style-type: none"> МАН, бэлчээр тэжээлийн мэргэжлээр 15-аас дээш жил ажилласан туршлагатай доктор /Ph.D/-ын зэрэгтэй байх; Мал аж ахуй, малын тэжээл тэжээллэг, үржил, малыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах, зах зээлд холбох чиглэлийн ажлыг үр дүнтэй, амжилттай удирдан зохион байгуулж байсан туршлагатай байх; Малыг зах зээлийн эргэлтэнд оруулах замаар бэлчээрийн даац ачааллыг бууруулах чиглэлийн ажлыг үр дүнтэй удирдан зохион байгуулж байсан туршлагатай байх; 	15
<p>Багийн гишүүд:</p> <ul style="list-style-type: none"> Мал аж ахуй, малын тэжээлийн чиглэлээр 10-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай; Сургагч багш нар багадаа 2 ижил төстэй ажил, сургалтын туршлагатай байх; Малчдад өвс тэжээл бэлтгэх, тэжээлийн нөөц, чанар, хангамжийг сайжруулах арга технологийг нэвтрүүлэх туршлагатай сургагч багш байх; 	25
Техникийн шалгуур 3: Судалгааны төслийн аргазүй, төлөвлөлтийн үнэлгээ	30
<ul style="list-style-type: none"> Зөвлөх үйлчилгээний ажлыг гүйцэтгэх аргачлал, төлөвлөгөө; 	30
Техникийн шалгуурын нийт оноо	100
Авбал зохих техникийн доод оноо	70

1. Зориулалтын талбайд ногоон тэжээлийн ургамал тарих, бордох

Таримлын төрөл: Хошуу будаа (Чанарын стандарт-MNS 0487:2001)

Бордооны төрөл: Биогум (Найрлага- Гумат 1.0%, L-бүлгийн 18 төрлийн амин хүчил, Азот, Фосфор, Кали, Хүхэр, Кальци, Магни, Натри, Цахиур, Төмөр, Марганец, Кобальт, Цинк, Бор, Зэс – 0.001 – 0.50%, Ашигтай бактери: – 109 зэрэг (Индол-3 цууны хүчил үүсгэгч 8 төрлийн бактери, агаарын азотыг хөрсөнд шингээгч, фосфор, кали задлах идэвхи бүхий 50 орчим омгийн цэвэр өсгөөртэй)

Аймаг	Сум	Байршил	Талбайн хэмжээ, га	Таримлын хэмжээ, кг	Бордох хэмжээ, л	Тайлбар
Архангай	Батцэнгэл	Баян-Уул баг	10	2000	100	Хашаатай
	Хайрхан	Өгөөмөр баг	10	2000	100	Хашаатай
	Өлзийт	Хөшөөт баг	10	2000	100	Хашаатай
	Эрдэнэмандал	Өлзийт баг	10	2000	100	Хашаатай
Завхан	Тосонцэнгэл	Баян-Улаан баг	3	700	30	Шинээр хашаа барих
Нийт			43	8700	430	

2. Бууцны хөлд ногоон тэжээл тарих, бордох

Таримлын төрөл: Хошуу будаа (Чанарын стандарт-MNS 0487:2001)

Бордооны төрөл: “Жига” ашигт бактер (Найрлага: Хүн, амьтны ялгадасны дутуу задарсан элдэв азотот нэгдлийн үлдэгдлийг задлан аммиак, азотлог хий үүсгэх чадвартай 20 зүйл, эрдэст нэгдлийг задлаж цэвэршүүлэх 13 зүйл, бохирдсон хөрс цэвэршүүлэх чадвартай 17 зүйлийн бактертай)

Аймаг	Сум	Малчин өрхийн тоо	Талбайн хэмжээ, га	Таримлын хэмжээ, кг	Бордооны хэмжээ, л
Архангай	Батцэнгэл	40	4	750	18,75
	Хайрхан	40	4	750	18,75
	Өлзийт	40	4	750	18,75
	Эрдэнэмандал	40	4	750	18,75
Завхан	Их-Уул	65	6,5	1300	30
Нийт		225	22,5	4300	105

3. Ногоон тэжээлээр дарш бэлтгэх багаж хэрэгсэл

№	Нэр төрөл	Тоо ширхэг	Хаана	Үзүүлэлт
1	Моторт хэрчигч	1	Өлзийт	Овор хэмжээ: 165x110x150 см Жин: 70кг Моторын эргэлт: 2800rpm

				Хүчдэл: 380V Хүчин чадал: 400-900кг/цаг Хэрчилтийн урт: 2-8мм
2	Гар хэрчигч	8	Тосонцэнгэл	Материал: Цэвэр ган төмөр Авцын урт: 50 см-ээс багагүй
3		2	Эрдэнэмандал	
Нийт		11		

Зураг. Моторт хэрчигч

Зураг. Гар хэрчигч

Хашааны техникийн тодорхойлолт:

№	Бараа материал	Хэмжих нэгж ширхэг	Тоо ширхэг	Үзүүлэлт	Зураг
	Төмөр тор	ширхэг	70	Өндөр- 120 см Урт- 30 метр	

	Шон	метр	24	Өндөр- 180 см	
	Хадаас	кг	24	Урт: 10 см	